

Egy császári tolmács megfigyelései. Giorgio Cleronome magyarországi utazása 1664-ben

A görögországi Hiosz szigetről származó¹ Giorgio Cleronome az 1650-es években (1653–1656 között) került Konstantinápolyba, ahol „tolmácstanoncként” (*girovane della lingua, Sprachknebe*) szolgált Simon Reniger von Reningen (1649–1665) állandó követ mellett.

Cleronome is, ugyanúgy, mint az állandó követ és a rendkívüli, egy-egy fontosabb ügy tárgyalására az oszmán félhez küldött megbízottak: Johann Goes² és Johann Beris, valamint a konstantinápolyi Habsburg követség többi alkalmazottja, részt vett az 1663–1664. évi hadjáratban. Cleronome 1663-ban Konstantinápolyból Temesvárra ment – ahol a rendkívüli császári megbízottak közül Goes tárgyalt az ottani pasával – majd innen Renigerhez Belgrádba, és vissza. Többször is megtette ezt az utat. Ezért, valamint jó kvalitásai és jövőbeni szolgálatainak reményében 1663. július 3-án tolmácsi kinevezést kapott.³ 1664 végén Reniger Belgrádból Bécsbe küldte. Egy csaus társaságában utazott Budáig, és közben a háború utáni hódoltságról nyert benyomásait vetette papírra.⁴ A császári tolmácsok és futárok is kötelesek voltak egy-egy útkürről beszámolóit írni az Udvari Haditanácsnak mindarról, amit láttak, tapasztaltak, az alább közölt irat ennek az utazásnak az úti jelentése. Cleronome 1664. december 28-án érkezett meg a császárvárosba, ahonnan az 1665 elején Konstantinápolyba induló követséggel tért vissza az Oszmán Birodalomba. 1663-tól csak ő volt Reniger mellett,⁵ mert a másik tolmácsot, a szintén hioszi származású Marc’Antonio Mamucca della Torrét a követ visszaküldte Konstantinápolyba. Cleronome pedig ezalatt az idő alatt, de ezt megelőzően is segítette a Habsburgok „titkos levelezőit”,⁶ hogy leveleiket biztonságban eljuttathassák Bécsbe.⁷ Ezt követően az Oszmán Birodalomban teljesített szolgálatot, ahol a mindenkori követ mellett dolgozott. 1672-ben IV. Mehmed szultán (1648–1687) serege Lengyelországban Kameniec várát ostromolta, és Johann Baptist Casanova konstantinápolyi állandó császári követ (1665–1672) a timarevói⁸ táborba küldte Cleronomét. Itt találkozott a Casanovát felváltó új követtel, Johann Christoph von Kindsberggel (1672–1678),⁹ aki egy igen fontos levelet bízott rá, hogy azt minél hamarabb juttassa el a Podóliában harcoló osz-

¹ „aus der insul Scio gebürtig” ÖStA HHHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 136. Konv. 3. fol. 89r

² Goes, Johann Freiherr von: 1662-ben Temesvárra ment követségbe Ali pasához. Amikor 1663-ban a nagyvezír hada megindult, a pasának is csatlakoznia kellett hozzá, így a követet, akit az oszmán fél egy-egy háborús helyzetben túsznak tekintett, aki felel uralkodója politikájáért, is magával vitte.

³ ÖStA FHKA HKA Reichsakten Fasz. 187/B fol. 793v–794r

⁴ ÖStA HHHStA Staatenabteilung Türkei I. Kt. 137. Konv. 3. fol. 133–135.

⁵ ÖNB-HAN Cod. 8717. fol. 107v; ÖStA FHKA HKA Reichsakten Fasz. 188. fol. 335r (1667. április)

⁶ Erről bővebben ld. HILLER, 1998. 204–215.

⁷ ÖStA FHKA HKA Reichsakten Fasz. 188. fol. 335r (1667. április)

⁸ Timarevo (BG)

⁹ Róla bővebben ld. KEREKES, 2003. 151–179.

mán csapatokhoz. Ezt a távolságot oda-vissza negyven nap alatt tette meg, ami a korban, az akkori útviszonyok között szép teljesítménynek számított. Mikor visszatért Kindsberghhez, már megérkezett oda a császári futár, Rudolph Dane, és a nagyvezír parancsára mindannyian útra keltek Moldvába. Miután Kara Musztafa fogadta Kindsberget, a követ és kísérete Edirnébe utazhatott. 1673-ban Cleronoména ismét a szultáni hadsereggel kellett vonulnia, ebben az évben a moldvai Jászvásárig,¹⁰ a fejedelem székhelyéig jutott. Csak a következő évben tért vissza Edirnébe, majd a költöző szultáni udvarral, illetve a követtel együtt Konstantinápolyba utazott. 1678-ban Kindsberget követve ismét Edirnébe ment, hogy a rendkívüli követet, Peter Franz Hoffmann von Ankerskront (1678–1679) fogadják. Kindsberg halála után Cleronome Hoffmann von Ankerskron mellett maradt, majd Kindsberg utódja, Johann Carl Terlingo de Guzmán (1679–1680) elhunytá után az új megbízott, Georg Christoph von Kuniz (1680–1683) szolgálatába szegődött.¹¹ 1681-ben Konstantinápolyban megnősült, erre a császár 30 forintnyi náspénzt utaltatott ki az Udvari Kamarával,¹² illetve Lipót képviselőjében a Haditanács egy személyt elküldött a lakodalomba.¹³

1683-ban fogolyként, a Bécs ellen vonuló oszmán seregekkel tér vissza a császárvárosba. Kara Musztafa Bécs alóli csúfos futását követően, 1683. szeptember 12-én az állandó követtel, Georg Christoph von Kuniz-cal együtt nyerte vissza szabadságát. Sobieski (III.) János lengyel király és Lotharingiai Károly császári hadvezér kahlenbergi és párkányi győzelmeit követően, az október 22-i titkos konferencián a császár és tanácsosai arról döntöttek, hogy a két másik tolmáccsal, Janaki Porphyritával és Marc'Antonio Mamucca della Torrèval együtt Velencén keresztül térjen vissza Konstantinápolyba.¹⁴ Cleronoména és Janakinak a holland követ, Jacob Colyer házában találtak szállást.¹⁵ Itt élt Cleronome egészen 1696 végén bekövetkezett haláláig. Ő is, Janaki is láncszemét képezték annak az információs hálózatnak, amelyet a végül Bécsben maradó Mamucca tartott fenn. Cleronome konstantinápolyi éve alatt számos jelentést küldött a Haditanácsnak, ennek ellenére rendszeresen panaszkodott, hogy bérét – sokszor évekre visszamenőleg – nem kapta meg.

Az alábbi jelentésében tehát az 1664 decemberében Belgrádból Bécsig tartó utazásáról írt. A Belgrád, Eszék, Mohács, Szekszárd, Buda, Komárom, Esztergom, Győr és Bécs útvonalon haladt, útközben látta a háború utáni magyar vidéket, tapasztalta a szultán és a császár alattvalóinak nyomorúságát, nehéz helyzetét egy olyan országban, amely hadszíntér és hátország volt egyszerre. Tudomást szerzett Zrínyi Miklós haláláról, és jelezte azt is, hogy ennek a törökök nagyon örülnek. Azt is a tolmáctól tudjuk, hogy az oszmánok már rézkarcokat készítettek, amelyek a gróf halálát ábrázolják, és amelyeket minden bizonnyal propagandisztikus céllal használtak. Érdekes adalék, hogy szerinte a török vitézek, a hajdúk és a huszárok közösen esznek-isznak, és pont ugyanúgy nyomorgatja az egyik fél a

---

¹⁰ Iași (RO)

¹¹ ÖStA FHK A HKA HFU r. Nr. 292. Fasz. 1683. III–V. fol. 344r–345v

¹² ÖStA FHK A HKA Familienakten C-K 249. fol. 1r (1681. június 16.)

¹³ ÖStA KA HKR Protokollband 361. Exp. 1681. november fol. 584v

¹⁴ ÖStA KA HKR Protokollband 367. Reg. 1683. október 26. fol. 590r–v

¹⁵ ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 152. Konv. 2. fol. 2v

parasztoakat, mint a másikat. A XVII. század Magyarországnak mindennapi életébe enged bepillantást a veszprémi Csák Márton elfogása, valamint a török rabok Komáromban tartásának leírása.¹⁶ A tolmács által többször is emlegetett „grosse bottschafft” a Walter von Leslie gróf¹⁷ által vezetett 1665. évi ünnepélyes követseget jelöli. A XVII. században szokássá vált, hogy egy-egy fontosabb esemény (uralkodóváltás, béke megkötése vagy megújítása) kapcsán kölcsönösen díszes követseget küldött, illetve fogadott a két uralkodó. Nem történt ez másképpen az 1664. augusztus 10-i vasvári béke után sem. Amint azt a tolmács is írta: ezt a követseget – és a követ által vitt ajándékokat, pénzt – várták az oszmánok.¹⁸ Walter von Leslie – korára való tekintettel – nem akarta vállalni az utazást. Akkor állt csak rá a küldetés teljesítésére, amikor I. Lipót császár kitüntette az aranygyapjas renddel. Így 1665 júliusában útnak indult Konstantinápolyba, hogy – miután oszmán „kollégájával” a határnál kicserélték – a császár által aláírt békéről szóló oklevelet a szultánnal is ratifikáltassa. A szerájban ünnepélyesen fogadták és nagy tisztelettel bántak vele. Leslie pedig megpróbálta, akárcsak korábban Pázmány Péter, a Mátyás király által készítettet, és Buda bevételekor (1541) az oszmánok kezére került corvinákat visszaszerezni – sikertelenül.

Cleronome azonban nemcsak a maga által megfigyelt eseményekről szólt jelentésében, hanem az útközben hallottakat is megosztotta a Haditanáccsal. Elsősorban arról írt, hogy a következő évben a nagyvezír, Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa¹⁹ Szarajevóba vonul, innen kíván támadást indítani a dalmát partvidék egyik kereskedővárosa, Cattaro²⁰ ellen. Jelzi, hogy az egymást követő több háborús év után a szpáhik és a janicsárok (meg a többi alakulat) hazatértek, és készülnek a következő hadjáratra.

---

¹⁶ A XVI. században eleinte a távolsági, majd a határ menti rabkereskedelem virágzott. Az 1606. évi zsitvatoroki béke ebben is változást hozott. Főrabokat és politikai foglyokat ezután is küldtek Konstantinápolyba, ahogyan a szultánnak is „reprezentációs ajándékként” vitéző rendbelieket, illetve parasztoakat, akik a kölcsönös portyák idején estek fogságba. Ugyanakkor közülük nagyon sokan azért, mert a váltságdíj megszerzésére csak akkor volt esély, ha azt a fogoly maga szerezte meg, visszakérültek a hódoltságba, valamely begler- vagy szandzsákbég felügyelete alá. PÁLFFY, 1997. 5–14.

¹⁷ Walter von Leslie 1606-ban, Skóciában született és felnőttként szegődött II. Ferdinánd császár (1619–1637) szolgálatába. Harcolt a harmincéves háborúban, és már ekkor elkezdődött diplomáciai pályafutása. 1640 után egyre több követi, közvetítő feladattal bízta meg a császári udvar, a vesztfáliai békét (1648) követően pedig mind fényesebb karriert futott be. A Haditanács alelnöke, majd a stájer, horvát és vend végvidék főkapitánya lett. Leslie valószínűleg jó szervező volt, ugyanis sikerült a rábizott végvidék várait úgy megerősítenie, hogy a törökök komoly veszteségeket szenvedtek. Az Oszmán Birodalomban teljesített diplomáciai szolgálatát követően egy, az oda utazókat gyakran sújtó, magas lázzal járó betegségben halt meg Bécsben, 1667. március 2-án. Felesége a Schottenkirchében temettette el. A későbbi Haditanács-elnök, Raimondo Montecuccoli a sógora volt.

¹⁸ Erről bővebben ld. EICKHOFF, 1973.

¹⁹ Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa 1635-ben született Isztambulban. Köprülü Mehmed pasa nagyvezír nagyobbik fiaként igen jó nevelésben részesült. 1661-ben, apja halála után ő nyerte el a nagyvezíri rangot, amelyet egészen 1676-ben bekövetkezett haláláig birtokolt.

²⁰ Kotor (SCR)

Mivel Cleronome közvetlenül az 1664. évi béke megkötése után utazott Belgrádból Bécsbe, jelentése értékes és érdekes az utókor számára, megérdemli, hogy teljes terjedelmében közöljük.²¹

Hochlöbl[icher] Kay[serlicher] Hofkriegs Rath,

Gnädig[e] undt hochgebiettende Herren. Den 15. dits bin ich von dem herren residenten²² zu Griechischweissenburg²³ abgefertigt worden, und bin daselbst mit einem cziaussen,²⁴ so mit mir biß nacher Ofen²⁵ geraist, auffgebrochen. Von Osseckh²⁶ herwärts seindt die dörrffer gantz ruiniert und die arme underthanen sehr übel zu friden wegen der Hussarn und heyduckhen, so continuerlich dahin kommen, und mit denen türckhen essen und trinckhen, also die ohne dis eüsserist erarmte leüth um ihre tagliche nahrung bringen.

Bey Mohaz²⁷ seindt unß ungefähr dreyssig heyduckhen begegnet, so aber ainige feündseligkeit sich nit angemast haben.

Alß ich zu Sixar²⁸ ankom[m]en, seindt acht hussarn gefänckhlich eingebracht worden, ihr füehrer wahre Czak Marton²⁹ von Wesprim.³⁰ Der beeg daselbst zu Sixar aber hat sye alle wiederum auff mein furbitten loß gelassen [133r] und ihnen ein passbrieff gegeben mit ermahnung, daß sye dergleichen straffereyen sich hinführo enthalten sollen, sonst man mit ihnen und ihres gleichen anderst verfahren müesste.³¹

Den 21. hab ich Ofen erraicht und bey selbigem vezier audienz gehabt, darbey auch des herrn residenten ahn ihne empfangenes schreyben eingehändig. Er, vezier, Giurgi Mehemet bassa³² hat sich gahr höf[lich] und freündtlich erzeigt, mit sonderbahrem gusto des h[errn] residenten brief vernom[m]en, benebens zu

---

²¹ ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 137. Konv. 3. fol. 133–135.

²² Simon Reniger von Reningen

²³ Belgrád (Beograd, SiM)

²⁴ Csaus

²⁵ Buda

²⁶ Eszék (Osijek, HR)

²⁷ Mohács

²⁸ Szekszárd

²⁹ Csák Márton

³⁰ Veszprém

³¹ A két oldal számos levélben figyelmeztette egymást a béke megtartásának szükségességére, és jelezte azokat a szankciókat, amelyeket a portya közben elfogott végvári vitézekkel szemben alkalmaznak majd.

³² Gürdzsi Mehmed pasa grúz születésű volt. A ranglétrán gyorsan emelkedett, mivel Köprülü Mehmed és Köprülüzáde Fázil Ahmed mellett is szolgált. 1662. április 20. és május 2. között elnyerte a díjárbekiri beglerbégiséget, valamint vezíri rangra is emelkedett. 1662. november 3-án már alleppói beglerbég volt. A háború befejezését követően, 1664. október 20-án nyerte el az oszmán és Habsburg szempontból egyaránt fontos budai beglerbégiséget. Személyének fontosságát jelzi az is, hogy 1665 januárjában a szultán, IV. Mehmed hűgát kapta feleségül. 1666. március 20. és 30. között elhunyt, halálának híre április 7-én ért Konstantinápolyba. GÉVAY, 1841. 46.

verstehen geben, daß sye mit grossen verlangen des Römischen Kaysers³³ grosse bottschaft³⁴ erwarten.

Zwen tag vorhero alß ich zu Ofen angelangt, seind auf befelch des großvezirs³⁵ von selbiger guarnison sechshundert janizarn ab, und nacher Newheüßel³⁶ gezogen.

Den 23. hat der vezier mich nacher Gran³⁷ expedirt, allda ich ins gemein ein grosses lamentieren anhören müessen wegen der iehrigen gefangenen, so verwichenen som[m]er den corrier Gabriel Lenori³⁸ biß nacher Com[m]orn³⁹ convoyert und im zuruckhweeg von ihnen, Commorren angegriffen und dahin geführt worden; darvon seither theils durch ranzion od[er] außwechslung [133v] loßgemacht, theils gestorben. Drey aber befind[en] sich de facto noch zu Com[m]orn, seind¹ gantz arm und ellend, vermögens die ranzion nicht dannmehro die granerischer granitzer gahr starckh auff derselben erledigung tringen mit betrohung wan solches nicht geschehe, gewißlich andere werden entgeltem müessen, und sye sich ahn nechsbest durchraisenden corrier revangiern wollen.

Zu besagtem Gran und anderen türckhischen gränitzorthen geht das gemeine geschrey, daß Ihrer Kay[serlichen] May[estät] kriegs völkher von newem sich ahn die confinen movieren werden.

Sonsten hab ich von Griechischweissenburg her allerorthen so wohl under hoch und nderen standts türckhen als auch denen gehuldigten ein grosse frewd und frohlakhen wegen des newgeschlossenen fridens verspührt und gehört.

Zu Osseckh hab ich den trawrigen todtfahl des h[err] grafen von Zrin⁴⁰ seel[igen] gedächtnuß vernom[m]en, die tückhen erfrewen sich höchlich darob, und haben mir schon den abriß in kupfer gewisen.

Den verlaut nach wirdt der großvezir von [134r] Griechischweissenburg ehender nicht auffbrechen biß nicht vorhero der kay[serliche] grosse bodschaffter darselbst angelangt sein wirdt.

Andere melden er, großvezir werde auf künfftigen frühling auff Bosnazarai⁴¹ sich begeben und einen bassa mit gewissen völkhern nacher Cataro⁴² schicken und dörrfte der türckhen intention gegen Dalmatia⁴³ gerichtet sein. Im übrigen ists von kriegs praeparatorien gantz still, und seindt die türckhische völkher hie und wider in ihr vatterlandt entlassen worden. Wan die posten nicht allerorthen also ruiniert wehren in Türckhey⁴⁴ und sonsten also übler weeg gewesen, hette ich um

---

³³ I. Lipót német-római császár (1658–1705), cseh és magyar király.

³⁴ Walter von Leslie gróf vezetésével 1665-ben indult ünnepélyes követség az Oszmán Birodalomba.

³⁵ Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa

³⁶ Érsekújvár

³⁷ Esztergom

³⁸ Gabriel Lenori vagy Lenoris a XVII. század második felében volt császári futár a Bécs–Konstantinápoly–Bécs útvonalon.

³⁹ Komárom

¹ *aber* kihúzza

⁴⁰ Zrínyi Miklós (1620–1664), költő és hadvezér.

⁴¹ Bosnasaray = Szarajevó (BiH)

⁴² Cataro = Cattaro = Kotor (SCR)

⁴³ Dalmácia (tájegység, HR)

⁴⁴ Oszmán Birodalom

etlich tag ehender allhier sein könd[en].⁴⁵ Von Raab⁴⁶ aber hab ich bis allhero auf mein aigene spesa die ordinari post genom[m]en und bin gestern abendt um ach uhr – Gott lob – allhero glücklich angelangt.

Welcher E[urer] Fürst[lichen] G[naden] Excell[enz]⁴⁷ und Gn[a]d[en] ich in underthainig[e] gehorsame referieren und zu beharlichen g[naden] und huld[en] mich befehl[en] soll[en]. Eur Fürst[lichen] G[naden] Excell[enz] und G[naden].

29. [Dezem]br[e] 1664

Und[er]thenig[er] gehorsamister,

Giorgio Cleronome

[címezés a hátoldalon: Ahn den Hochlöbl[ichen] Kayserlichen Hof Kriegs Rath
underthänig gehorsamiste relation
Giorgio Cleronome giovane delle lingue orientali
wie hirinnen g[nä]d[i]gst zu vernem[m]en]

---

⁴⁵ A korabeli utak, főleg az oszmán területeken, de Európa egyéb részein is, igen rossz minőségűek voltak, ennek ellenére jelentőségük a XVI. század végétől egyre nőtt. (BRAUDEL, 1996. 306–312.) Általában csak késő tavasztól kora őszig lehetett rajtuk járni, egyébként sártengerré változtak. Az oszmánok elsősorban a főbb hadi felvonulási utakat tartották karban, és elődeik, a rómaiak és a bizánciak úthálózatát használták.

⁴⁶ Győr

⁴⁷ Wenzel Poppel von Lobkowitz, az Udvari Haditanács elnöke 1650–1665.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- ÖStA Österreichisches Staatsarchiv (Bécs)
HHStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv
Staatenabteilungen Türkei I.
FHKA HKA Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv
Reichsakten
Familienakten
HFU Hoffinanz Ungarn
KA Kriegsarchiv
HKR Protokollbänder
ÖNB Österreichische Nationalbibliothek (Bécs)
HAN Handschriften-, Autographen- und Nachlasssammlung
Cod. 8717. CAPRARA, Alberto comes de: *Relatio italica de legatione ad Turcam a[nno] 1682–1683.*

2. Szakirodalom

- HILLER
1998 HILLER István: *A „Titkos Levelezők” intézménye.* In: R. Várkonyi *Ágnes Emlékkönyv.* Szerk. TUSOR Péter, ELTE BTK, Budapest, 1998. 204–215.
- KEREKES
2003 KEREKES Dóra: *Johann Christoph von Kindsberg konstantinápolyi császári követ hagyatéki leltára 1678-ból.* In: *Lymbus. Magyarástudományi Forrásközlemények* 1 (2003) 151–179.
- PÁLFFY
1997 PÁLFFY Géza: *A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török–magyar határ mentén. Az oszmán–magyar végvári szokásjog történetéhez.* In: *FONS* 4 (1997) 1. sz. 5–14.
- EICKHOFF
1973 EICKHOFF, Ekkehard: *Venedig, Wien und die Osmanen.* München, 1973.
- GÉVAY
1841 GÉVAY Antal: *A budai pasák.* Bécs, Strauss, 1841.
- BRAUDEL
1996 BRAUDEL, Fernand: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában.* Budapest, Akadémiai–Osiris, 1996.